

JELENETEK EGY HÁZASSÁGBÓL

Szerepcsere

KOVÁCS KATA

BERGMAN HETVENES ÉVEKBELI ÁLLÍTÁSA, MISZERINT A HÁZASSÁG TÖNKRETESZI A KAPCSOLATOKAT, NEM VESZTETT AKTUALITÁSÁBÓL.

Ingmar Bergman eredetileg hat epizódból álló 1973-as sorozatát, a *Jelenetek egy házasságból*t Hagai Levi a rendező fiának, Daniel Bergmannak a megkeresésére gondolta újra. A folytatás gondolata magát az idős Bergmant is foglalkoztatta (*Saraband*), és míg fia az új változatban a házaspár gyerekeire szeretne volna irányítani a figyelmet, Levi teljesen más fókuszot talált a sorozat számára, még hozzá olyat, amely az eredeti koncepció tiszteletben tartása mellett saját szerzői elképzeléseinek is megfelel.

Bergmanhoz mérten Levi rendezői törekvései nem túl összetettek. Az ő fő műfajai a pszichologizáló melodráma, a pontosan kidolgozott kamaradráma, a kedvenc terepe pedig a külvárosi közeg. A magyar változatot is megérett *A terapeutával* és annak izraeli eredetijével (*BeTipul*) vált világhírűvé: a high-concept sorozat alapötlete, hogy a néző a hét minden estéjén valós időben láthat egy egyórás terápiás alkalmat – más-más pácienssel, ugyanazzal a terapeutával. Az első évadban szerepel párterápiás történet is, maga a családos főszereplő pedig szerelmi bonyodalomba keveredik egyik páciensével. Levi alkotója, írója *A viszony* című sorozatnak is, mely egy házasságtörés női és férfi szemszögéből elmondott története, a sorozat ugyanazokat az eseményeket meséli el két nézőpontból.

Bergman egyik állandó témája, nagy modernista korszakán belül és azon kívül szintén a párkapcsolat: a *Jelenetek egy házasságból* különböző változatain – készült belőle mozifilm is – túl készített komplett trilógiát a házasság kérdéséről (*Nyári közjáték, Nők várakozása, Egy nyár Mónikával*) és a házastársi hűségéről is

(*Szerelmi lecke, Női álmok, Egy nyári éj mosolya*), legtöbb filmjének kulcsmotívuma pedig az emberi kapcsolatok, ezen belül pedig a házasság ridegsége. A *Jelenetek egy házasságból* születésekor – sorozattörténeti jelentőségén túl – számos okból volt felforgató: személyessége (és szerzőisége), az általa érintett metafizikai kérdések (az egzisztencialista szorongásélmény) megjelenítése miatt, de a modernista stílus hatása, a különleges színészvezetés (arcközelik), valamint a pszichológiai jólértesültsége is szerepet játszott a sikerében. A tömeges párterápiának is beillő sorozat hatásának tulajdonítják, hogy a bemutatását követő időszakban Európa-szerte megnőtt a válások száma. Társadalomképe, a nemi szerepek korabeli felfogásának megörökítése révén is emlékezetes.

Levi ezek közül több tényezőre is reagál. Egyfajta főhajtásként a modernizmus nagy mestere előtt, minden epizódban szerepel egy önreflexív képsor, melyben magát a stábot látjuk, amint elindítják vagy befejezik a jelenet felvételét. (Az eredetiben „az előző részek tartalmából” és a stáblista szerzői kommentárral, werkfotókkal érkezett.) Levi ugyanazt a stílust követi, mint *A terápiában*, a fókuszban pedig az a kérdés áll, hogy az eredeti sorozat óta eltelt majd fél évszázad alatt hogyan alakultak át a nemi szerepek.

Marianne és Johan történetét ugyanúgy már nem lehet elmondani, Amerikában biztosan nem. A gyermeki, kiszolgáltatott, a férjéhez feltétel nélkül, naivan, már-már idétlenül ragaszkodó Marianne alakja éppúgy hamisnak hatna, mint a gyakran érzéketlen, sovi-

nizta Johanné. Levi a kérdést egyszerű szerepcserével oldotta meg, de ez a döntés alapvetően érinti, és helyenként össze is zavarja a karakterrajzot. Mira egy tech cég vezető alkalmazottjaként a családfenntartó, míg Jonathan filozófiaprofesszorként magára vállalja a gyereknevelés és a háztartás körüli feladatok oroszlánrészét. Ám Levi korántsem érte be ennyivel, a kortárs amerikai társadalom több jellegzetes, vagy épp csak bántóan divatos jelenségét beleírta a történetbe: egy poliamor párkapcsolatot, a genderkutatót, aki – magazinos újságíró helyett – az első jelenet interjút készíti, a mesterséges megtermékenyítést, a spermadonor keresést, vagy épp a problémák univerzális megoldásaként felkínált terápiát. De míg Bergman a házasság kudarcának mögöttes tartalmait is kutatta a szorongástól a magányon, az eredendő boldogtalanságon át az érzékeket eltompító szeretetlenségig, addig Levi világos folyamatként, a szociokulturális hatások produktumaként írja le Mira és Jonathan kapcsolatának megromlását.

Mirának hosszú időre volt szüksége, hogy gyermekük (itt kettő helyett egy kislány) születése után visszataláljon önmagához, a második, nem tervezett várandósság ezért riasztja meg annyira, hogy a kapcsolat megromlását katalizáló abortusz mellett döntsön. Az interjújelenetben idézett statisztika (az amerikai házasságok átlagos élettartama nyolc év) mögötti, szokványos amerikai történet ez: a nőnek soha nem sikerül feltétlen örömmel azonosulni az anyaszerreppel, és – bár lehetősége van karriert építeni – ez az elégedetlenség végül megmérgezi a kapcsolatát. Mira ugyanazzal a drasztikus hirtelenséggel hagyja el a családját, mint Johan, kettőjük karaktere, motivációi mégis különböznek. A Mirát alakító Jessica Chastain játéka következetesen sugallja azt is, hogy a feleség félrelépése egyszerű, enyhe elmezavar következménye. Ezt igazolja az előzmény (depresszió), és a következmény (nem akarja aláírni a válási papírokat, és végül ki is mondja, hogy pszichoterápián felismerte, nem tudja elfelejteni a volt férjét). Levi ugyanakkor a sorozat első jelenetétől a kameráját és a néző figyelmét Mirára irányítva azt sugallja, hogy a nőnek valamilyen titka van – a bajok nála kezdődnek. Johannal ellentétben Mira az egyedülálló életben találja meg önmagát.

Levi Jonathan karakterét is új vonásokkal ruhazza fel. Esendőségét – mely vonása egyértelműen Marianne-tól származik – a szenvedés színönimájaként alkalmazott krónikus betegségen (asztma) keresztül hangsúlyozza, míg saját izraeli gyökereire reflektálva felruhazza a figurát a zsidó identitással és – a krízis hatására mélyülő – vallásossággal. Jonathan esendőége mégsem egyenlő Marianne törekvésével, elég csak összeszedni, milyen reakcióik vannak az első estén, amikor házastársuk hűtlenségével és távozásának hírével szembesülnek. Jonathan ugyan beszél arról, hogy extrém módon függ a feleségétől, de egyetlen arcedzülésével sem közelíti meg azt az összetörtséget, amit Bergman ábrázol. (Részben, mivel Bergman egyben Marianne felnövéséről is beszél: ő valóban gyermeketegen viselkedik, a saját férje és anyja is úgy (le)kezelik, mintha egy gyerek lenne, a szakítás estéjén pedig a házassága megszűnésén túl a saját felnövésének szükségességével is szembesül.)

A mostani sorozat öt epizódjával szemben Bergmané hat részes. Levi arra törekedett, hogy – *A terápiánál* már bevált módszert alkalmazva – a külvilágot szinte teljesen kizárja. Ennek érdekében kiírt több szereplőt a történetből, így azt a jelenetet is, amelyben a jogász Marianne válni készülő ügyfelével annak házasságáról beszélget. Bergman sorozatának egyik legkegyetlenebb epizódját, mely-

„Nem lehet ugyanúgy elmesélni”
(Oscar Isaac és Jessica Chastain)

ben a baráti házaspár gyűlölködő vitája zajlik, Levi szintén sokkal finomabbra hangolta, és hozzádobta még a két feleség érzéki hálószobai csókját. Ugyanakkor mindvégig kiemeli a környezetet, melyben szinte a teljes sorozat játszódik: a bostoni, jómódú értelmiségi családi lét kellékeit, a kellemes, de nem túl elegáns házat, a külvárosi utcát. Az utolsó epizódban úgy írta vissza a történetbe az egykori családi otthont, hogy az alapján úgy tűnik, nem csak Jonathan, de Levi is kicsit a ház rabjává vált. A belső események és a környezet közötti kapcsolatot a sorozat egyik leghatásosabb eleme.

Bergman szinte összes filmje a színészből kiinduló vizuális hatásra, a verbális és nem verbális kommunikációra épül. Akármerre is kutatjuk a *Jelenetek egy házasságból* titkát, mindig a színészi játéknál, Bergman és állandó színészei különleges kapcsolatánál lyukadunk ki – annál a kapcsolatnál, melyben a rendező nem csupán szakmai, de baráti és olykor házastársi viszonyt is ápol a kollégáival. Ez az extrém, közeli kapcsolat és a saját élményeken alapuló történet teszi magát a sorozatot olyan gyomorszorítóan személyessé, és a dokumentarista eszközök alkalmazása révén egyenesen azt a hatást kelti, hogy a rendező a saját házasságának legintimebb pillanatait, legféltettebb titkait tárja fel. Bergman szinte beleszuggertatta magát és alkotói elképzeléseit a színészeibe, ezt a hatást pedig, bármi-

lyen kiválóan játszik is Jessica Chastain és Oscar Isaac Levi sorozatában, nem lehet utánozni.

Viszonylag kevés szó esik arról, hogy a *Jelenetek egy házasságból* eredetileg a melodramát abszurd humorral és komikus elemekkel vegyítette. Bergman mindenféle nehézség nélkül képes ugrálni a különböző hangnemek és hangulatok, a pokoli szorongás, gyilkos feszültség és bagatell ügyek, a komédiázás között. Levi konzekvensen kiírt minden komikus elemet, és az apró-cseprő ügyek javát a történetből. A dialógusoknak az átírás egyáltalán nem tett jót, hiszen a csupán látszólag prózai beszélgetéseket mind valóban üres közhelyekre és banális lelkizésre cserélték. A szakításkor Marianne abszurd módon felajánlja a férjének, hogy elhossa a holmijait a tisztítóból, majd egy hosszú játszma kezdődik, amelyben a nő gondoskodni próbál a férfiről: anyáskodva összepakol neki, végül levágja a körmét. A mostani változatban ugyan elhangzik egy félmondat a tisztítóról, de az egész tragikomikus játék kimarad, beleértve a körömvágást is. Ezeknek a változtatásoknak köszönhetően a széria világa ugyan zárt és egységes, ám messze nem olyan szórakoztató, mint az eredeti volt.

Talán túlzás lenne azt állítani, hogy Bergman sorozata révén ma már nem ott tart a világ, ahol a hetvenes években, de mindenképpen volt egy csekély szerepe abban, hogy a huszonegyedik századi párkapcsolat-felfogás egyik alappillére a két fél közötti kommunikáció lett. Ahogy a szakításjelenetben Johan ki is mondja, korábban soha nem beszéltek ilyen nyíltan egymással. Bergman egy kommunikációképtelen generáció válástörténetét mondja el, melyben ráadásul a gyerekek – szemben az új változattal – nem tényezők. Levi szériáján ott a nyoma annak – mind társadalmi, filozófiai mind pedig esztétikai szempontból –, hogy azóta generációk vitatkoztak végig sok szezonnyi párterápiás alkalmat, és néztek végig hasonló erőfeszítéseket a képernyőn és a mozivásznon is.

JELENETEK EGY HÁZASSÁGBÓL (Scenes from a Marriage) – amerikai tévésorozat, 2021. Képző: **Hagai Levi**. Írta: **Ingmar Bergman** tévésorozata és regénye alapján **Hagai Levi**. Kép: **Andrij Parekh**. Zene: **Euvgeni** és **Sacha Guelperin**. Szereplők: **Jessica Chastain** (Mira), **Oscar Isaac** (Jonathan), **Sophia Kopera** (Ava). **HBO Go**. 5 epizód. 296 perc.